

Економіка

УДК 338.2
© 2025

РОЗВИТОК КЛАСТЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В АГРОПРОДОВОЛЬЧІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

О.В. Коваленко

доктор економічних наук

Інститут продовольчих ресурсів

Національної академії аграрних наук України

вул. Є. Сверстюка, 4-А, м. Київ, 02002, Україна

e-mail: okovalenko0960@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8364-3316

Надійшла 15.05.2025

Мета. Узагальнити наявні підходи до визначення сутності поняття «кластерна політика» та розкрити стан її розвитку в агропродовольчій сфері України. **Методи.** В дослідженні використано загальнонаукові методи наукового пошуку: монографічний і діалектичний — для аналізу еволюції та становлення кластерних формувань в агропродовольчій сфері, визначення сутності базових категорій, особливостей створення кластерних об'єднань у молокопродуктовому бізнесі; системного узагальнення — для систематизації аспектів продовольчої політики в Україні й країнах ЄС та обґрунтування висновків; табличний — для демонстрації місця кластерів у національній стратегічній політиці розвитку агропродовольчого сектору. **Результати.** Встановлено, що стратегічні пріоритети розвитку кластеризації галузей економіки в Україні є визначеними, проте необхідно прискорити розроблення: законодавчо-нормативної бази кластерів з інструментами фінансової і консультативної підтримки, механізмів їх оцінювання та моніторингу, заходів щодо залучення до кластерних ініціатив впливових стейкхолдерів тощо. На прикладі молокопродуктових кластерів України показано, що кластерний рух є драйвером економічного зростання в кожній конкретній галузі агропродовольчої сфери. Діяльність підприємств у кластерах заснована на принципах довгострокового, взаємовигідного партнерства, створенні передумов для підвищення зайнятості населення в регіонах, залученні більшої кількості малих підприємств, забезпеченні якості й безпечності харчової продукції, стійкому розвитку підприємств у сировинній,

переробній та інших ланках виробничо-збутових ланцюгів. Висновки. Вітчизняний і європейський досвід доводить перспективність розвитку кластерної системи в агропродовольчій сфері й необхідність формування ефективної кластерної політики, що координуватиме потоки знань усередині кластерів і їх діяльність з урахуванням пріоритетів розвитку регіонів, їх спеціалізації та інновацій.

Ключові слова: агропродовольча сфера, інтеграція, кластер, кластерна політика, молокопродуктовий бізнес, регулювання, розвиток.

DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202508-08>

Нині у світі набула поширення кластерна концепція інтеграції. В багатьох країнах розробляються та реалізуються державні програми кластеризації. Кластери вважають рушіями економічного й інноваційного розвитку як на регіональному, так і на галузевому рівнях. Вони являють собою галузево-територіальні, вертикально об'єднані організації (НДІ, університети, підприємства малого, середнього й великого бізнесу тощо), які тісно співпрацюють у ланцюзі створення вартості з метою підвищення інноваційності, конкурентоспроможності та експортних можливостей продукції для ефективного розвитку певної галузі. Кластерний рух нині актуальний в Україні й потребує розширення знань щодо інструментів і методів економічної політики, спрямованої на створення сприятливого середовища для діяльності інтегрованих формувань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У перекладі з англійської термін cluster означає гроно, пучок, скупчення, групу речей чи людей, розміщених близько один від одного [1]. За визначенням М. Портера, кластер — це географічно локалізована група компаній, постачальників спеціалізованих ресурсів, компонентів, обладнання та послуг, а також фірм у суміжних галузях. Кластери можуть мати в своєму складі виробників додаткових продуктів, постачальників спеціалізованої інфраструктури та інші установи, які надають

спеціалізовану підготовку, освіту, інформацію, дослідну та технічну підтримку, як-от: університети, аналітичні центри, постачальники професійного навчання, агентства з установами стандартів. Членами кластерів можуть бути торговельні асоціації та інші колективні чи інтегровані організації [2].

Переваги кластеризації в аграрній сфері, порівняно з іншими формами інтеграції, детально обґрунтував у багатьох своїх працях М.Ф. Кропивко у співавторстві з іншими вченими. Автор відзначав, що практика кластеризації не є новою для вітчизняної аграрної науки, оскільки ще у 1970-х роках на території України активно розвивалось і концентрувалось сільськогосподарське виробництво на базі агропромислової інтеграції та міжгосподарської кооперації, створювалися й ефективно функціонували спеціалізовані трести радгоспів, районні агропромислові об'єднання (РАПО), агрокомбінати, науково-виробничі об'єднання (НВО) тощо. [3]. Вчений обґрунтував загальну модель агропромислового кластера, основою якого є ядро як інтегратор реалізації виробничих та/чи інноваційних процесів, а також принципи кластерної організації, їх відмінності від інших видів інтегрованих формувань.

М. Delgado із співавторами розглядають кластери як регіональні екосистеми взаємопов'язаних галузей і компетенцій із широким спектром міжгалузевих взаємозалежностей [4]. В документі

Єврокомісії щодо державної допомоги на дослідження, розробки та інновації зазначено, що інноваційні кластери являють собою структури чи організовані групи суб'єктів (малих, середніх, великих підприємств, дослідницьких організацій, інноваційних стартапів, інших пов'язаних суб'єктів), що «призначені для стимулювання інноваційної діяльності завдяки спільному використанню обладнання, обміну знаннями та досвідом, створенню мереж, поширенню інформації та співпраці між підприємствами й іншими організаціями в кластері [5].

На думку представників українського бізнесу, кластери в агропродовольчій сфері гуртують підприємства однієї сфери навколо центрального підприємства чи офісу з метою захисту своїх бізнес-інтересів, зокрема щодо зниження собівартості продукції та просування її на ринок. Водночас менеджери невеликих агрокомпаній дотримуються думки, що кластерна система — не найкращий варіант організації бізнесу. Вони вважають таку систему фінансовим та організаційним тягарем, оскільки ефективність виробництва вища там, де в розрахунку на 1 га землі управлінського персоналу менше. Менеджери великих агрохолдингів, навпаки, переконані, що кластери — це єдина, безальтернативна, реально дієва система управління великими земельними ділянками. Однак її головним недоліком є менша гнучкість управлінських рішень, які надходять із територіально відірваних від регіонів центральних офісів та не враховують нюансів ситуації на місцях. Проблемою кластерів, як і більшості вертикально інтегрованих агроформувань, є бюрократизованість обов'язкових узгоджень, що гальмує оперативне вирішення окремих питань [6]. Виявлені суперечності мають вирішуватися за допомогою ефективної кластерної політики, розвинутість якої потребує розширення досліджень.

Мета досліджень — узагальнити наявні підходи до визначення сутності

поняття «кластерна політика» й розкрити стан її розвитку в агропродовольчій сфері України.

Матеріали та методи досліджень. Використано загальнонаукові методи наукового пошуку: монографічний і діалектичний — для аналізу еволюції та становлення кластерних формувань в агропродовольчій сфері, визначення сутності базових категорій, особливостей створення кластерних об'єднань у молокопродуктовому бізнесі; системного узагальнення — для систематизації аспектів продовольчої політики в Україні й країнах ЄС та обґрунтування висновків; табличний — для демонстрації місця кластерів у національній стратегічній політиці розвитку агропродовольчого сектору.

Результати досліджень. В країнах ЄС кластери вважають інструментом підвищення стійкості, особливо в кризові часи. Зокрема, вони довели свою ефективність під час COVID-19, оскільки допомогли швидко зреагувати та переорієнтувати економіки європейських країн на виробництво засобів індивідуального захисту, медичного обладнання, супутніх послуг. Нині на території Євросоюзу функціонує майже 10 тисяч кластерів. Підприємства в ЄС, які об'єднані в кластери, мають удвічі вищу продуктивність праці порівняно з тими, що не об'єднані. Нині кластери забезпечують 40% усіх робочих місць, 55% фондів заробітної плати, 50% експорту та 87% усіх патентів Європейського Союзу. Головна роль кластерів полягає у зміцненні ланцюгів доданої вартості, стійкість яких визнано в європейських країнах як основу процвітаючої й сильної економіки, оскільки без них неможлива інтеграція до зовнішніх ланцюгів створення вартості. Саме для цього формуються кластери [7].

Сучасний бізнес переконаний, що шлях до трансформації української харчової промисловості в напрямі інноваційних харчових технологій (foodtech)

лежить через побудову кластерної моделі. Прикладами функціонування такої моделі є Нідерланди та Ізраїль, які, попри невеликі території, що задіяні в агровиробництві, забезпечують високу частку ВВП завдяки експорту харчових продуктів з доданою вартістю [8].

Кластерна практика свідчить, що кластери відрізняються від інших бізнес-об'єднань. Галузеві бізнес-асоціації зазвичай спрямовані на лобювання спільних бізнес-інтересів своїх членів і не ставлять собі за мету налагодження виробничої кооперації, сприяння експорту та інноваціям [9]. Водночас відмінність кооперативів полягає в тому, що інтеграційні формування поєднані горизонтальними зв'язками для виробництва однотипної продукції з метою мінімізації витрат, збільшення обсягів виробництва, отримання вищих доходів [10]. Кластери ж інтегровані в ланцюги доданої вартості й можуть мати в своєму складі, крім малих підприємств, кооперативи, асоціації, навіть агрохолдинги. Для прикладу, перспективною є організація молочних кластерів, оскільки галузь із виробництва молочних продуктів уже тривалий час перебуває в кризі й потребує підвищеної уваги як одна з галузей агропродовольчої сфери. Молочні кластери здатні інтегрувати багато фермерів, малих і середніх підприємств, формуючи своєрідну виробничу екосистему на певній території, що структурно взаємопов'язана з тваринницькими господарствами, переробними, обслуговуючими й збутовими підприємствами, органами місцевого самоврядування. Всі організації обопільно узгоджують використання виробничого та ресурсного потенціалу для забезпечення ефективності всіх учасників кластерного об'єднання, нарощення обсягів виробництва конкурентоспроможної молочної продукції [11].

До недавнього часу ініціатива створення молочних кластерів належала

великим агрохолдингам, наприклад, у Групі компаній Ukrlandfarming PLC 6 з 11 кластерів займаються молочним тваринництвом, а ТОВ «Kernel-Трейд» об'єднує 5 таких кластерів. Перший в Україні національний інвестиційний проєкт щодо створення молочних кластерів під назвою «Сімейні молочні ферми» було започатковано ще у 2017 р. Метою проєкту є розвиток молочної галузі в сімейних господарствах, створення єдиної екосистеми завдяки організації сільськогосподарських кластерів, у межах яких здійснюють заготівлю та продаж кормів; надають зоотехнічні, ветеринарні та консультативні послуги; збирають, охолоджують і реалізують молочну сировину; виконують будівельні роботи; придбавають обладнання тощо. Ініціаторами та партнерами проєкту стали ТОВ «УкрМілкІнвест», «Українська кооперативна федерація», органи державної влади й місцевого самоврядування, молокопереробні підприємства, учасники проєктів міжнародної технічної допомоги та ін. У 2019 р. проєкт отримав грант від ПРООН в Україні, урядів Швеції та Канади в межах програми «Посилене партнерство для сталого розвитку». Проєкт залучив понад 2 млн дол. США інвестицій і на початку 2020 р. діяв у 6 областях України. До 2027 р. за проєктом заплановано організувати 100 кластерів, що об'єднують понад 5 тис. сімейних молочних ферм, охоплять 10% українського ринку молока, що, своєю чергою, має зупинити падіння обсягів його виробництва в Україні, зменшити імпортозалежність країни [12]. У межах вищезгаданого проєкту організовані молочні кластери функціонують у Хмельницькій та Рівненській обл. Створення кластерів сприяє збільшенню нових робочих місць, розвиває самозайнятність і підприємницькі здібності фермерів, забезпечує збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів та зменшує тенденцію трудової міграції за кордон.

У 2024 р. розпочав свою діяльність кластер Milk Local Product. Метою об'єднання став розвиток крафтового молочного виробництва в Полтавській обл., зокрема сирів та кисломолочної продукції. Консолідація зусиль різних суб'єктів господарювання дала змогу відкрити нові можливості для бізнесу, зокрема: налагодити виробничі процеси, торговельні зв'язки й канали збуту, логістику; підвищити якість молочної продукції та її конкурентоспроможність; сприяти сталому розвитку сільського господарства Полтавщини; посилити позиції області на національному й міжнародних ринках. Партнерами кластерного об'єднання стали: Департамент агропромислового розвитку Полтавської ОВА, Полтавський державний аграрний університет, Полтавська обласна громадська організація «Офіційна сільськогосподарська дорадча служба», низка успішних фермерських господарств і виробників молочної продукції: ТОВ «Чуб Агроконцепт», ТОВ «Леляківське», ФОП Телюк К.Л., ФОП Барда В.М. «Приватна сироварня», ФОП Блонська М.О., ФГ «Добро-Крафт» [13].

Провідною кластерною асоціацією в Україні сьогодні є Український кластерний альянс (УКА), який інтегрує понад 40 діючих кластерних ініціатив та організацій, сприяє їх прискореному розвитку. Нині в ньому функціонують 6 агропромислових кластерів, центральні офіси яких розташовані в Київській, Черкаській і Вінницькій обл. Один із них — це кластер із діяльністю у сфері виробництва молока та молочних продуктів Асоціація «Ю-Фуд». Він об'єднав 115 малих і середніх підприємств та науково-дослідні установи. Учасники національного об'єднання «Ю-Фуд» є в усіх регіонах України, а центральний офіс для логістичної зручності розташований у м. Умань. Діяльність організації спрямована на експорт харчової продукції (зокрема, й молочної) та надання сервісних послуг у різних сферах харчової

промисловості (молоко- й м'ясопереробці, виробництві рибних продуктів і кондитерських виробів, олієжировій індустрії, переробці овочів, фруктів, ягід), що створює достатньо високий рівень міжгалузевої координації для формування ланцюгів доданої вартості й сприятливі умови для розроблення технологічних і продуктових інновацій. Діяльність кластера полягає в допомозі компаніям у розширенні експорту та виходу на нові ринки, консультуванні з питань регулювання, сертифікації, маркування, просуванні компаній у соціальних мережах, залученні імпортерів і взаємодії з ними, розширенні фінансування [14].

Слід зазначити, що державна політика щодо розвитку кластерів у промисловості й аграрній сфері України формується повільно, проте у 2020–2024 рр. спостерігався певний прогрес. Поки що не був підтриманий урядом проєкт Національної програми кластерного розвитку, підготовлений робочою групою платформи Industry4Ukraine у 2020 р. Не мають підтримки й кластерні організації на регіональному рівні, яких в Україні близько 60, більшість із них нині об'єднані в Український кластерний альянс [7]. Водночас у багатьох програмних документах дедалі частіше наголошується на важливості кластерного підходу в агропродовольчій сфері економіки, серед яких варто відзначити такі:

- «Національна економічна стратегія до 2030 року» (затверджена Постановою КМУ від 03.03.2021 р. № 179, зі змінами від 21.04.2023 р. № 369). Кластерний розвиток знайшов своє місце в стратегічному курсі політики за напрямом «Агропромисловий сектор та харчова промисловість» (таблиця).

- «Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року» (схвалена розпорядженням КМУ від 15.11.2024 р. № 1163-р). У завданні 4 розділу III «Стратегічні цілі, завдання та очікувані результати, шляхи і способи

розв'язання проблем» передбачено часткову компенсацію логістичних витрат виробників, кооперативів та кластерів для поліпшення становища виробників сільськогосподарської продукції у виробничо-збутовому ланцюзі.

- «Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року» (схвалена розпорядженням КМУ від 30.08.2024 р. № 821-р). Значення кластерної організації для взаємодії суб'єктів господарювання визначено потребою в таких діях:

- 1) сприяння інноваційному розвитку, цифровій трансформації, «зеленому» переходу (стратегічна ціль 2), що є неможливим без створення й розвитку регіональних та галузевих кластерів і співпраці з науковими установами;

- 2) стимулювання «зеленого» переходу (операційна ціль 2.3), де особлива увага приділятиметься розвитку інфраструктури в управлінні відходами, включно з будівництвом об'єктів із кластерним типом розміщення заводів, які забезпечать більш ефективне управління відходами;

- 3) для відбудови України, розвитку та залучення людського капіталу, поширення підприємницької культури (операційна ціль 3.1) передбачається залучати українську діаспору до участі в галузевих кластерах, що допоможе українським вченим та новаторам отримувати інвестиції, вдосконалювати підприємницьку екосистему, сприяти обміну ідеями, розвивати мале та середнє підприємництво;

- 4) для збільшення експорту та євроінтеграції (операційна ціль 4.1) передбачено сприяти поглибленню співпраці українських і європейських кластерів.

- «Проект Плану відновлення України» (2022 р.): матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки». Кластери згадують, зокрема, для вирішення стратегічної цілі «Зростання» (захід 3.3.2), де зазначено, що забезпечення

переходу економіки на нові інноваційні тренди розвитку неможливе без прискорення впровадження концепції «Індустрія 4.0», державної підтримки розвитку кластерних ланцюгів виробництва та інтернаціоналізації [15]. Згадування про кластери як інструменти економічного розвитку зустрічаються і в матеріалах інших робочих груп (ix 24), що працювали над проектом Плану. Проте в матеріалах робочої групи «Нова аграрна політика» про кластери взагалі не згадується [16].

- «Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки» (Постанова КМУ від 13.08.2024 р. № 940). В оперативній цілі 2 «Сильна, спроможна та конкурентоспроможна регіональна економіка» наголошується на створенні умов для промислового інвестування та розвитку кластерів різної спеціалізації.

- «Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» (схвалена розпорядженням КМУ від 23.02.2022 № 286-р). Одними із завдань досягнення стратегічних цілей є розвиток інноваційної інфраструктури на базі закладів вищої освіти, сприяння їх інтеграції до регіональних інноваційних екосистем і кластерів «Індустрія 4.0» з урахуванням SMART-спеціалізації регіонів.

У Національній економічній стратегії визначено такі цільові індикатори реалізації курсу кластерної політики у сфері розвитку агропромислового сектору та харчової промисловості до 2030 р.: збільшити кількість нових аграрних кластерів до 12, а вертикально інтегрованих кооперативних кластерів — до 60.

Очевидно, що нормативно-правова база щодо кластеризації в Україні потребує розвитку. Саме тому Українській кластерний альянс розробив пропозиції для урядових організацій різних рівнів:

- визначити й розробити законодавчо-правову базу для створення і розвитку кластерів, яка визначатиме поняття, функції, механізми підтримки та роль держави;

Місце кластерів у стратегічному курсі політики у сфері розвитку агропромислового сектору

Шляхи досягнення стратегічної цілі	Стратегічні цілі / Завдання
<i>За стратегічною ціллю «Забезпечення стимулюючої та дорадчої аграрної політики»</i>	
Забезпечення розвитку сільськогосподарських кластерів	<ul style="list-style-type: none"> • включення питання розвитку аграрних кластерів до загальної концепції створення кластерів в Україні; • формування ефективної організаційної моделі кластерного розвитку; • розроблення нормативно-правової бази, що забезпечуватиме функціонування аграрних кластерів
Розроблення та впровадження заходів щодо відновлення розвитку аквакультури в Україні	<ul style="list-style-type: none"> • створення кластерів малих і середніх виробників аквакультури, зокрема фермерських господарств, для зменшення бар'єрів щодо виходу до ритейл-мереж
<i>За стратегічною ціллю «Сприяння розвитку та повноцінному забезпеченню ринку для функціонування переробки»</i>	
Організація співпраці малих і середніх виробників сільськогосподарської продукції на внутрішньому ринку	<ul style="list-style-type: none"> • налагодження системи поінформованості виробників сільськогосподарської продукції про переваги створення ефекту масштабу, зокрема завдяки участі в аграрних кластерах
<i>За стратегічною ціллю «Оптимізація системи збуту продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках»</i>	
Забезпечення розвитку системи збуту	<ul style="list-style-type: none"> • компенсація логістичних витрат малим виробникам, кооперативам і кластерам, що перебувають на ранній стадії збуту продукції на зовнішніх ринках; • налагодження шляхів збуту продукції малими виробниками, кооперативами та кластерами завдяки стимулюванню тривалих контрактів та/чи прямих угод з кінцевими споживачами
Складено за: Національна економічна стратегія на період до 2030 року: Постанова КМУ від 03.03.2021 р. № 179, зі змінами від 21.04.2023 р. № 369. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text	

- розробити пакет інструментів фінансової й консультативної підтримки кластерів, які можуть бути включені до законодавчих актів чи нормативно-правових документів уряду;

- розробити та ухвалити довгострокову Національну стратегію розвитку кластерів і План дій (цільову програму) з її реалізації, що координуватимуть діяльність усіх стейкхолдерів на шляху досягнення цілей розвитку кластерів;

- створити механізми оцінювання та моніторингу кластерів, зокрема щодо витраченого на них фінансування для виявлення проблемних місць;

- розробити заходи щодо широкого залучення до кластерних ініціатив

впливових стейкхолдерів, зокрема й регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування.

Пропозиції щодо розбудови сучасних кластерів і нормативно-правової бази їх регулювання представлено також у посібнику з кластерування «Гайд з формування кластерів в Україні» (2023 р.), який видано в межах грантового конкурсу із системної підтримки малого й середнього бізнесу на замовлення програми міжнародної співпраці «EU4Business: відновлення, конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МСП», яку спільно фінансують Європейський Союз та уряд Німеччини. Програма спрямована на підтримку економічної стійкості,

відновлення й розбудову України, створення кращих умов для розвитку українських малих і середніх підприємств (МСП), а також на підтримку інновацій та експорту [17].

Узагальнення світового досвіду розвитку кластерів й управління їх діяльністю в Україні дало змогу розкрити сутність поняття «кластерна політика». Так, кластерна політика національного рівня є невід'ємною складовою економічної політики держави і являє собою систему заходів та інструментів державного регулювання, спрямовану на підтримку участі малих і середніх підприємств у кластерних організаціях та діяльності, пов'язаній з розвитком підприємництва, фінансуванням проєктів досліджень і розробок учасників кластерів, розвитком управлінських організацій у кластерах та забезпеченням їм технічної допомоги, підтримкою просування продукції на ринок, пропагуванням нової культури співпраці й управління серед стейкхолдерів, забезпеченням і підтримкою зв'язків із громадськістю, розвитком цифровізації та циркулярних ланцюгів створення вартості, просуванням інноваційних бізнес-моделей, розвитком кластерної інфраструктури тощо.

Спираючись на актуальні рекомендації та стан розвитку кластерів в агропродовольчій сфері України, варто виокремити основні цілі поширення кластерного руху в цій сфері. Це насамперед створення оптимальних умов для розвитку малого бізнесу в регіонах України; стимулювання співпраці між учасниками кластеру, які за замовчування включено в ланцюги створення доданої вартості; інтеграція виробників і переробників харчової продукції в регіонах України. Водночас розбудова національної агропродовольчої кластерної політики потребує оцінювання наявного досвіду розвитку кластерів в Україні, а також успішного міжнародного досвіду, виявлення кластерного агропродовольчого потенціалу та розроблення концептуальних засад розвитку агропродовольчих кластерів, які міститимуть: методичне й методологічне забезпечення; інструменти та механізми підтримки; каталоги кластерних ініціатив і створених агропродовольчих кластерів із відкритою системою статистичних даних; механізми взаємодії між регіональними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, бізнесом і стейкхолдерами, заінтересованими у створенні кластерів, закладами освіти та науки тощо.

Висновки

У дослідженні обґрунтовано сутність поняття «кластерна політика», яка є невід'ємною складовою економічної політики держави й означає систему заходів та інструментів державного регулювання, спрямованого на підтримку участі малих і середніх підприємств у кластерних організаціях та діяльності, пов'язаній із розвитком підприємництва; фінансування проєктів досліджень і розробок учасників кластерів; підтримку просування інноваційних бізнес-моделей та продукції на ринок; розвиток кластерної

інфраструктури й технічну допомогу управлінським організаціям в кластерах; пропагування нової культури співпраці зі стейкхолдерами; розвиток цифровізації та циркулярних ланцюгів створення вартості тощо.

З'ясовано, що європейська економіка нині будується на основі кластерної організації, проте роль держави залишається ключовою. В кожній країні продовжують розвиватися власні кластерні політики й програми. В Україні розвиток кластерної політики відбувається повільніше, ніж в Європі, оскільки

гальмується великою кількістю викликів, які також потребують вирішення. Водночас певний прогрес у цьому напрямі впродовж 2020–2024 рр. є очевидним. Стратегічні пріоритети розвитку кластеризації галузей економіки в Україні вже визначено. Надалі необхідно прискорити розроблення законодавчо-нормативної бази кластерів з інструментами фінансової та консультативної підтримки, механізми оцінювання й моніторингу кластерів, заходи щодо залучення до кластерних ініціатив впливових стейкхолдерів тощо.

На прикладі молокопродуктових кластерів України показано, що кластерний рух є драйвером економічного зростання в кожній конкретній галузі агропродовольчої сфери. Діяльність підприємств у кластерних об'єднаннях ґрунтується на принципах довгострокового, взаємовигідного партнерства, де створюються передумови для підвищення зайнятості населення

в регіонах. Кластерна організація діяльності суб'єктів господарювання спрямована на забезпечення якості й безпечності харчової продукції, а також на стійкий розвиток підприємств у сировинній, переробній та інших ланках виробничо-збутових ланцюгів. Від інших інтегрованих формувань кластери відрізняються кращим залученням малих підприємств.

Попри те, що думки менеджерів малих і великих агрокомпаній стосовно доцільності створення кластерів не зовсім збігаються, все ж досвід країн ЄС свідчить, що кластерна система в найближчому майбутньому буде вдосконалюватися й успішно розвиватися. За цих умов підтримка кластерного руху в Україні залежатиме передусім від ефективно вибудованої кластерної політики, що координуватиме потоки знань усередині кластерів і їх діяльність з урахуванням пріоритетів розвитку регіонів, їх спеціалізації та інновацій.

Kovalenko O.

Institute of Food Resources of NAAS, 4-A Ye. Sverstiuk Str., Kyiv, 02002, Ukraine; e-mail: okovalenko0960@gmail.com; ORCID: 0000-0001-8364-3316

Development of cluster policy in the agro-food sector of Ukraine

Goal. To summarize the existing approaches to the definition of the essence of the concept of “cluster policy” and reveal the state of its development in the agro-food sector of Ukraine. **Methods.** The study uses general scientific methods of scientific research: monographic and dialectical — to analyze the evolution and development of cluster formations in the agro-food sector; to determine the essence of the basic categories, the peculiarities of creating cluster associations in the dairy business; systematic generalization — to systematize aspects of food policy in Ukraine and the EU countries and substantiate conclusions; tabular — to demonstrate the place of clusters in the national strategic policy for the development of the agri-food sector. **Results.** It was

determined that the strategic priorities for the development of clustering of economic sectors in Ukraine were certain, but it was necessary to accelerate the development of: the legislative framework of clusters with financial and advisory support tools, mechanisms for their evaluation and monitoring, measures to attract influential stakeholders to cluster initiatives, etc. The example of milk product clusters in Ukraine showed that the cluster movement was a driver of economic growth in each specific sector of the agri-food sector. The activity of enterprises in clusters was based on the principles of long-term, mutually beneficial partnership, creation of prerequisites for increasing employment in the regions, attracting more small enterprises, ensuring the quality and safety of food products, and sustainable development of enterprises in the raw materials, processing, and other links of production and distribution chains. **Conclusions.** Domestic and European experience proves the prospects for the development of the cluster system in the agri-food sector and the need to form an effective cluster policy

that coordinates the flows of knowledge within clusters and their activities, taking into account the priorities of regional development, their specialization, and innovations.

Key words: *agri-food sector, integration, cluster, cluster policy, dairy business, regulation, development.*

DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202508-08>

Бібліографія

1. *Cluster*. <https://www.dictionary.com/browse/cluster>
2. Porter M.E., Porter M.P. Location, clusters, and the «new» microeconomics of competition. *Springer Nature*. 1998. 33(1). P. 7–13. <https://www.jstor.org/stable/23487685>
3. Кропивко М.Ф. Підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості агропромислового виробництва на основі розвитку кластерних систем. *Економіка АПК*. 2013. 20(3). С. 3–15. https://eapk.com.ua/web/uploads/pdf/Vol.%2020,%20No.%203,%202013_apk-3-15.pdf
4. Delgado M., Porter M.E., Stern S. Defining clusters of related industries. Working paper NBER. 20375. 2014. 48 p. doi: 10.3386/w20375. <https://www.nber.org/papers/w20375>
5. *Communication from the commission. Framework for State aid for research and development and innovation. Official web-site of the European Union*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52014XC0627%2801%29&qid=1752049677543>
6. Озтурк І. Розділяй та керуй: що дає кластерна система агропідприємствам та які недоліки має. 2019. <https://agravery.com/uk/posts/author/show?slug=rozdilaj-ta-keruj-so-dae-klasterna-sistema-agropidpriemstvam-ta-aki-nedoliki-mae>
7. *5 ролей кластерів у кризові часи та у відновленні економіки країни. Український кластерний альянс*. 2023. 14 с. <https://mautic.appau.org.ua/asset/257:bila-kniga---5-rolej-klasteriv-pid-cas-krizipdf>
8. Шестопалов Б. Інноваційний український foodtech зародиться із кластерів із потужними R&D центрами: *Newfood.ua*. 2024. <https://newfood.ua/2023/11/07/innovatsiynny-ukrainsky-foodtech-zarodytsia-iz-klasteriv-iz-potuzhnymy-r-d-tsentramy-borys-shestopalov-hd-group/>
9. Юрчак О. Що необхідно для розвитку кластерів в Україні: *Gmk.center*. 2020. <https://gmk.center/ua/opinion/shho-neobhidnodlya-rozvitku-klasteriv-v-ukraini/>
10. Корінець Р. Інтелектуалізація та кластеризація сільської економіки. 2023. 48 с. <https://hromady.org/wp-content/uploads/2023/07/Презентація-Корінець-.pptx.pdf>
11. Лаврук В.В., Лаврук О.С. Кластери як інноваційний інструмент досягнення глобальних цілей в управлінні продовольчою безпекою. *Ефективна економіка*. 2024. 2. doi: 10.32702/2307-2105.2024.2.14
12. Проєкт «Сімейні молочні ферми» розвиває людський бізнес на селі. <https://agri-gator.com.ua/2020/11/06/proiekt-simejni-molochni-fermy-rozvyvaie-liudianyj-biznes-na-seli/>
13. На Полтавщині створили молочний кластер «Milk Local Product». <https://polvisti.com.ua/novyny/na-poltavshhyni-stvoryly-molochnyj-klaster-milk-local-product/>
14. Асоціація «Ю-Фуд». <https://clusteratlas.org.ua/uk/klastery/associaciia-u-fud>
15. Проєкт Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки». <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf>
16. Проєкт Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Нова аграрна політика». <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf>
17. Гайд з формування кластерів в Україні». https://drive.google.com/file/d/12fhVxBUD1V_qYrJORiN8sWy0D1i6Lxn/view